

Juan de Dios hagyatéka a modernkori ápolás hajnalán

HEGYI Viola Katalin

ÖSSZEFOGLALÁS

E tanulmány célja, hogy megismertesse az ápolók és egészségügyi dolgozók védőszentje, San Juan de Dios munkásságát, illetve annak történeti és kulturális kontextusát. A XVI. századi Spanyolország szolgált bölcsőjéül Szent János és követői megújító törekvéseinek, akik kórházakat alapítottak, és gondoskodtak a betegek és szegények ellátásáról egy olyan időszakban, amikor az egyház teológiai vitákba merült bele, és így megfeledezni látszott egyik fő küldetéséről: a leginkább rászorulóknak humanitárius és karitatív segítségéről. Elemzésre kerül a Betegápoló Irgalmasrend korát messze megelőző ápolási és egészségügyi gyakorlatának fejlődése, beleértve a kórházakra vonatkozó szabályok és előírások bevezetését és az egészségügyi szakemberek kiváló képzését. A tanulmány kiemeli továbbá Istenes Szent János szerzeteseinek szüntelen munkáját, akik ma több mint 50 országban működtetnek egészségügyi és szociális ellátóintézményeket. Összességében történelmi és kulturális áttekintést kívánok nyújtani az ápolás és az egészségügy társadalomban betöltött szerepéről a középkorból az újkorba való átmenet során. Ennek érdekében előzetesen tanulmányoztam az ide vonatkozó középkori és kortárs történeti szakirodalmat.

Kulcsszavak: ápolás, Istenes Szent János, Betegápoló Irgalmasrend, ápolásszervezés, egészségügyi innovációk

The Legacy of Juan de Dios at the Dawn of Modern Nursing

Viola Katalin HEGYI

SUMMARY

The aim of this paper is to provide information on the history and cultural context of the work of Saint John of God, who became the patron saint of nurses and health workers. Sixteenth-century Spain served as a cradle for the innovations of Saint John and his followers, who established hospitals and provided care for the sick and the poor at a time when the Church was immersed in theological debates and thus seemed to forget one of its main missions: humanitarian and charitable aid to those most in need. The development of the Hospitaller Order's nursing and health care practices, far ahead of its time, including the implementation of rules and regulations for hospitals and the extraordinary training of health professionals, is analysed. The continued work of the Religious of St. John of God, who operate health care and social service institutions in more than 50 countries today, is highlighted. Overall, we wish to provide a historical and cultural overview of the role of nursing and health care in society in the transition from the Middle Ages to the Modern Age. For this purpose, an analysis of the corresponding medieval and contemporary historical literature has been carried out beforehand.

Keywords: nursing, St. John of God, Hospitaller Order, care organisation, health care innovations

HEGYI Viola Katalin
BSc-ápolóhallgató,
Semmelweis Egyetem
Egészségtudományi Kar,
Budapest;
ápoló, Budapesti Péterfy
Sándor Utcai Kórház-
Rendelő-intézet, KAITO;
Budapest

Levelező szerző
(corresponding author):
HEGYI Viola Katalin
E-mail:
hegyiviolakatalin@gmail.com

Beérkezett: 2024. január 18.
Elfogadva: 2024. február 7.

 | Hungarian | <https://doi.org/10.55608/nover.37.0001> | www.eLitMed.hu

Prológus

Nem úgy tűnik, hogy manapság, egy egyre inkább laicizálódó társadalomban a szenteknek nagy divatja lenne, mégis, Istenes Szent János (**1. ábra**), az ápolók egyetemes védőszentje pápai határozat alapján (Pius XI, 1930), illetve a Spanyol Egészségügyi Minisztérium döntése szerint (III Asamblea Nacional de la Salud, 1948) minden spanyol rezidens, ápoló, mentőtiszt, szülésznő és asszisztens hivatalos patrónusa is. Ünnepe, március 8., a spanyol ápolók napja egyben.

Történeti és kulturális háttér

Miután a lutheri reformáció végigsöpört a XVI. századi Európán, a katolikus egyház meggyöngült, és egy általános elhanyagolás kezdte el jellemezni a betegápolást a klasszikus szerzetesrendek részéről. Az ápolás a világi örömeiket nem megvető, bizonytalan erkölcsű és rosszul fizetett, képzetlen civilekre maradt, akiknek a munkáját senki nem felügyelte, ebből adódóan nem is szervezte rendszerbe. Ez a dekadencia volt a kezdete az újkor hajnalán a betegápolás úgynevezett „sötét korszakának”.

Az 1545-ös tridenti zsinat (1545–1563) nem csupán azért került összehívásra, hogy a katolikus hit dogmáit megerősítse és választ adjon Luther reformtörekvéseire, hanem azért is, hogy újra felélessze az egyház szociális érzékenységét, amely az első keresztényektől kezdve mindig is jellemezte, s amely a teológiai hadakozásban elenyészni látszott. E célból előmozdították több új, kifejezetten a hospitalitással és a rászorulók ápolásával, gondozásával foglalkozó, segítő szerzetesrend jóváhagyását és működését. Közülük kiemelkedik Istenes Szent János rendje, amelyet *Juan Ciudad Duarte* hozott létre, de csak halála után, 1571-ben került jóváhagyásra mint szerzetesrend. További, a tridenti reform gyümölcének tekinthető betegápoló rendek még, a teljesség igénye nélkül: a *Bernardino de Obregón* alapította Szegény Betegápoló Testvérek Kongregációja (1589), a Szeretet Leányai Társulata, más néven irgalmasnővérek, akiket *Páli Szent Vince* és *Marillac Szent Lujza* alapított (1589) és a Lellis-i *Szent Kamill* által létrehozott Betegeket Szolgáló Szabályozott Papok Rendje, közismertebb nevükön kamilliánusok (1591).

Az említett rendek mind rendelkeztek konstitúcióval, azaz szabályzattal, amely részleteiben tartalmazta a betegek és fogyatékkal élők ellátásának és ápolásának módját. Sőt, ápolóiskolákat hoztak létre az újoncképzés mintájára, a tananyagot pedig kéziratok formájában terjesztették.

A tridenti rendek – köztük a Betegápoló Irgalmasrend – munkájának köszönhetően Spanyolországnak sikerült elkerülnie, hogy sötét korszakról beszéljünk a betegápolást illetően, olyannyira, hogy az 1550 és 1650 közötti időszakot a spanyol betegápolás arany századának, aranykorának szokták nevezni. Nem hiába, hiszen e száz év alatt olyan mértékű és léptékű változások történtek, amelyek meghatározták az utána jövő korok betegápolási diszciplináját, sőt napjainkig is kihatnak. A tridenti zsinattól kezdve a Mendizábal-féle egyházi javak elkobzásáig több mint húszféle, betegápolók által írt ápolási kézikönyvet nyomtattak ki, amelyek közül jó néhány több kiadást is megért (Pinedo Velázquez, 2022).

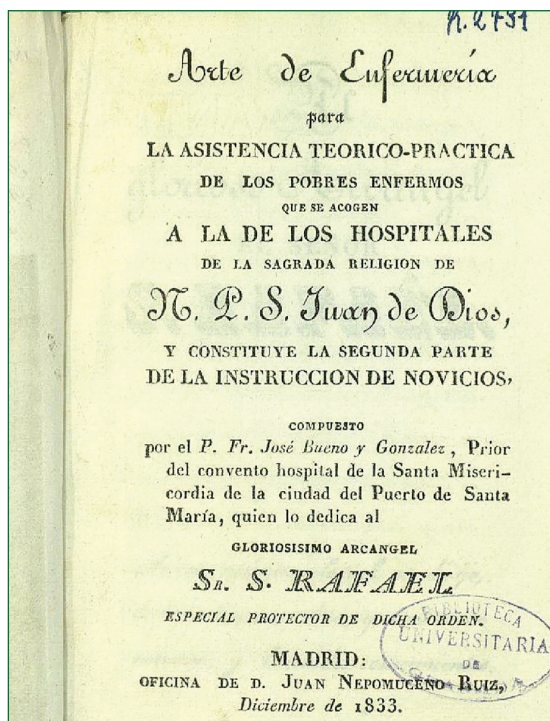
A betegápolás tágabb értelemben vett aranykorának *Juan Álvarez Mendizábal* dezamortizációs rendelete (1835–1837) vetett véget, amely az egyházi javak eltulajdonítása mellett feloszlatta a kórházrendeket. Ez előtt két évvel íródott, e korszak lezárásaként, *José Bueno y González* irgalmasrendi testvér tollából az ápolási kézikönyvek koronája, az *El Arte de Enfermería, Az ápolás művészete* (2. ábra). Ez a

1. ábra: Manuel Gómez-Moreno González XIX. századi spanyol (granadai) festőművész alkotása. A mű címe: *San Juan de Dios salvando del incendio a los enfermos del Hospital Real de Granada* (Istenes Szent János, amint megmenti a Granadai Királyi Kórház betegeit a tűzvésztől) (1880), a granadai tartományi tanács tulajdona, olajfestmény vásznon

stabil anatómiai, élettani és kórtani ismeretekre alapozott elméleti és gyakorlati kézikönyv volt a modern kori ápolás legnagyobb öröksége. Bevezetőjében José Bueno kihangsúlyozza, hogy az ápolás ön-

2. ábra: Az *El Arte de Enfermería, Az ápolás művészete* kézikönyv nyitóoldala (forrás: <https://digibug.ugr.es/handle/10481/32168>)

álló tudományágot képez (Bueno y González, 1833). Megjelenése után három évvel *Theodor Fliedner* német lelkész megalapítja ápolóképző iskoláját a protestáns diakonisszák számára, 1849-ben pedig már az Egyesült Államokban alapít ápolóképzőt. A krími háború után, 1860-ban megalakul Londonban a Nightingale Training School for Nurses, Florence Nightingale vezetésével, aki egy évvel korábban írja meg híres könyvét, *Notes on Nursing: What it is, and what it is not* címmel. Az *El Arte de Enfermería* első kiadásakor Nightingale mindössze 13 éves volt (Rodríguez Novo et al., 2020).

San Juan de Dios életútja és missziója

Juan Ciudad Duarte 1495-ben született Montemor-o-Novóban (Portugália), egy szegény család sarjaként. Még nem töltötte be tizedik életévét, amikor áttelepedett Spanyolországba, ahol előbb pásztorként, majd katonaként szolgált, de már ebben az időszakban is kitűnt szociális érzékenységgel kora környezetéből. Ebből aztán problémái is adódtak I. Károly seregében, ahonnan a törökök elleni háború idején, gondatlanság ürügyén el is bocsátották 1535-ben.

Ezután dolgozott még kőművesként, vándor kép- és könyvárusként, keresetéből gyakran segítve elszegényedett nemeseket és alacsony származású rászorulókat. 1538-ban véglegesen Granadába költözött, ahol nyitott egy kis könyvesboltot a Puerta de Elviránál (Ávila Olivares, 2017).

Egy szép napon meghallgatta Avilai Szent János prédikációját, amely a megtéréséhez vezetett. Az avilai mester szavai olyan mély nyomot hagytak a lelkében, hogy eladta mindenét, és árát szétosztotta a szegények között, maga pedig koldusruhában járt. Emiatt örültek titulálták, és bezárták a Granadai Királyi Kórház tébolydjába, ahol saját testén kellett megtapasztalnia az internáltaknak kijáró durva bánásmódot: „*Sötét cellák, összekötözött kezek, ostorral verés, meglepetés-fürdők, ördögűzés és leláncolás*” (Ávila et al., 2022, p. 5). Bezártságában ráébredt sajátos küldetésére, majd sikerült kiszabadulnia, és innentől kezdve teljes egészében a betegápolásnak, illetve a szegények és rászoruló megsegítésének szentelte életét.

1538-1539 fordulóján a fakitermelésből befolyó összegből kibérelt egy házat, és elindította az első kórházat, ahová azonnal elkezdtek özönlenni a szegények és a betegek, akiket különös szeretettel, odaadással és türelemmel látott el. Az ápolás mellett Granada utcáit járta alamizsnát kérve művéhez, amely egyre nagyobb méreteket öltött, társainak

száma gyarapodott, így sikerült alapítania még egy kórházat.

Korát messze meghaladó újtónak számított az egészségügyi, kórházi ápolásban bevezetett innováció miatt, műve által új időszámítás kezdődött a szociálegészségügyi ellátásban.

Híre egyre nőtt, és a granadai püspök az Istenes János (Juan de Dios) nevet adta neki. E szárnyalásnak egy tragikus eset vetett véget, amikor is egy fuldokló gyermek megmentése során súlyos tüdőgyulladás áldozata lett, aminek következtében egészsége meggyengült, és 1550 március 8-án átadta lelkét Teremtőjének.

A Victoria de Granada kolostorban temették el, majd 1664-ben rendtestvérei áthelyezték földi maradványait a granadai San Juan de Dios Kórház templomába, egy évszázaddal később pedig a nevével viselő bazilikába.

Misszióját társai folytatták, akik letették a róla elnevezett Betegápoló Irgalmasrend (Orden Hospitalaria de San Juan de Dios) alapjait, amely elterjedt az egész világon, és napjainkig is sugározza alapítója szellemiségét, az áldozatos önátadást és a szeretetteli odafordulást a legszegényebbek és leginkább rászoruló ápolása során.

Juan de Dios VIII. Urbán pápa 1630-ban boldoggá, majd VIII. Sándor pápa 1690-ben szentté avatta (Hernández Torres, 2003).

Juan de Dios, az innovátor

Istenes János, akit sokan csak a „*Betegek Jánosának*”, barátai pedig Juanchónak szólítottak, minden egyes nap gondosan őrködött afölött, hogy a kórházaiba érkező betegek a lehető legprofesszionálisabb ellátásban részesüljenek. Bizonyítottan az első volt a világon, aki a betegeket betegcsoportok és súlyosság alapján különböző helyiségekbe csoportosította, illetve külön kórtermet biztosított a férfiaknak, külön a nőknek és külön a gyermekeknek. A férfiakat betegápoló testvérek, a nőket betegápoló nővérek látták el a főápoló testvér és a főápoló anya vezetésével. Elsőként alkalmazta az izolációt a fertőző betegségek esetében. Korát meghaladó higiénét és étel-miszer-ellátást biztosított kórházaiban (Hernández Torres, 2003).

Egyedülálló ápolási módszert dolgozott ki a szükségét szenvedő személy testi-lelki problémáinak integrált módon való figyelembevételével, miközben tiszteletben tartotta páciensei méltóságát, és megvédte jogait. Gondja volt arra, hogy minden egyes beteg külön ágyat kapjon, ami nem volt a kor ispotályainak jellemzője (Pinedo Velázquez, 2022).

A pácienseket nemcsak ápolta, hanem ellátta tiszta ruhával, élelemmel és gyógyszerrel, saját maga kötözte a fekélyes, illetve sebesülésből származó, elfertőződött sebeket, megmosdatta a betegeket és szigorúan betartotta az orvosok által előírt kezelési módokat. Korabeli tanúvallomások alapján Juan és társai többször eszközöltek érvágást, asszisztáltak a sebészeti beavatkozásoknál, illetve saját készítésű, gyógyhatású kenőcsöket állítottak elő (Ávila Olivares, 2022).

Halála után rendtársai és tanítványai folytatták munkáját, és mivel a rend elterjedt Európában és Amerika egy részén, V. Sixtus pápa egységes konstitúciót rendelt el minden rendtagnak 1587-ben, amely szerint a Betegápoló Irgalmasrend minden kórházában ugyanannak a diszciplinának és minőségi feltételeknek kell teljesülniük, mint az alapító granadai anyaházban (Constituciones para toda la orden: Aprobadas en el Primer Capítulo General, 1587). 1585 és 1587 között tehát szemtanúi lehetünk az ápolásszervezés születésének, úgy 266 évvel a krími háború előtt, amely helyet adott Florence Nightingale felejthetetlen munkásságának, nem kisebbítve ez utóbbi érdemeit.

Az 1587-es konstitúció – egyebek mellett – például előírja, hogy naponta két általános vizitnek kell lennie, amelyen vegyenek részt úgy az orvosok, mint az ápolók, a főápoló testvér és a főápoló anya pedig vezessenek minden egyes betegről egy füzetkét, amelybe a viziten elhangzottakat, különös tekintettel a terápiára és javallatokra, maradéktalanul feljegyzik, és a beosztásuk alatt lévő ápoló testvérekkel és nővérekkel szigorúan betartatják. A konstitúció ír még a betegek felvételéről, kikérdezéséről (hová valósi, van-e hozzátartozója etc.), esetleges tulajdonai leltárba vételéről, hogy felvételkor legyenek megmosdatva meleg vízzel, hajjuk, körmük, szakálluk legyen levágva és elrendezve, ágyaikat és környezetüket naponta legalább egyszer tegyék rendbe az ápolók, használati eszközeiket tisztítsák meg, és minden nap kapjanak tiszta ruhát és tiszta kötszert a sebeikre. Előírja, hogy a kórtermek legyenek parfümmel vagy tömjénnel illatosítva, hogy a pácienseknek jó legyen a közérzetük.

Külön fejezetet dedikál az ételmezés fontosságának, hogy az étel legyen meleg, tiszta, tartalmas és jól ízesített, hogy az étvágytalanoknak meghozza az étvágyát és hamar felerősödjének. A jó és változatos étrendnek legalább olyan jelentőséget tulajdonít, mint az időben beadott gyógyszereknek. Ugyanakkor felhívja a testvérek és nővérek figyelmét, hogy az ételosztásnál csak annak és olyat adjanak, akinek az orvos engedélyt adott rá, úgyhogy soha ne tévesszék szem elől a füzetkét.

A felépült betegeknek kötelező módon lábadozási napokat ír elő, amit a kórház erre szánt részlegeiben kell tölteniük, senkit nem szabad útjára bocsátani, amíg gyenge. Amelyik kórháznak pedig nincs ilyen részlege, az küldje át a lábadozókat egy másikba, ahol van erre lehetőség.

Ugyanígy ír a haldoklókról való testi és lelki gondoskodásról, illetve az elhunytak méltóságteljes el látásáról és temetéséről. Az előírás szerint az egyes kórházak vezetése az úgynevezett idősebb testvér vállán nyugodott: ő határozta meg, hogy ki alkalmas az egyes tisztségekre, és gondoskodott a legjobb orvosok kinevezéséről az irányítása alatt lévő kórházban. Neki adtak számot mindenről a főápoló testvér és a főápoló anya is (Constituciones para toda la orden: Aprobadas en el Primer Capítulo General, 1587).

A Betegápoló Irgalmasrend

„Az Irgalmas Rend célja, hogy a szegény és elhagyott betegeket, vallás és nemzet különbség nélkül, lehetőleg ingyen gyógyítsa, ápolja testileg úgy, mint lelkileg” (Süle, 1996).

Az irgalmasrend tagjai széles körű szakmai hátteret képviselnek, magukba foglalva laikusokat, orvosokat, gyógyszerészeket és más egészségügyi szakembereket. A rend jelenleg öt kontinens ötven országában, több mint 400 egészségügyi, illetve szociális intézményt működtet (Real Romaguera, 2022). A testvérek a gyógyítás terén túlmenően számos egészségügyi, pedagógiai és pszichológiai képzési programot is folytatnak.

A magyarországi jelenlétüket tekintve az irgalmasrend mintegy száz évvel Istenes Szent János halála után érkezett a térségbe. 1650-ben Szepesváralján, majd 1672-ben Pozsonyban alapítottak kórházat, elősegítve ezzel az egészségügyi ellátás fejlődését. A 1700-as évek elején nyolc, míg a XIX. század közepére tizenhárom intézményt irányítottak, jelentős mértékben hozzájárulva az egészségügyi infrastruktúra fejlesztéséhez. Az 1950-ben bekövetkezett szerzetesrendek feloszlása előtt a magyar tartomány kitűnt Európában, nemcsak létszámában, hanem a rendtagok magas képzettsége tekintetében is: itt volt ugyanis a legtöbb orvos, gyógyszerész, illetve főiskolát végzett testvér (Szikora, 2002).

Az 1950-es években történt feloszlás után, 1989-ben elindult a magyarországi rendtartomány újjászervezése, amelynek eredményeképpen az irgalmasrend továbbra is szerepet játszik a magyar egészségügyi intézményrendszerben. Magyarországi képviselőjük dr. Kozma Imre, a Budai Irgalmaskórház 2022-ben nyugalmazott vezetője és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat elnöke, az Osztrák Rendtartomány tagja, ebbe olvadt ugyanis bele a magyar rendtartomány.

A rend karizmája az évszázadok alatt sem halványult el. Egyik fő jelmondatuk San Juan de Dios híres mondása:

„Si considerásemos lo grande que es la misericordia de Dios, nunca dejaríamos de hacer el bien, mientras pudiésemos.”

(Juan de Dios, 1550)

„Ha megfontolnánk, hogy milyen hatalmas Isten irgalma, soha nem hagynánk fel a jó megtételével, amíg csak módunkban áll.”

(Fordította: Hegyi Viktória Katalin)

Köszönetnyilvánítás

Szeretném kifejezni köszönetemet dr. Hirdi Henriett PhD főszerkesztő asszonynak e tanulmány megírására való bátorításáért, illetve a magyar nyelvű bibliográfiában való segítségnyújtásáért.

Anyagi támogatás: A közlemény megírása, illetve a kapcsolódó kutatómunka anyagi támogatásban nem részesült.

Érdekltségek: A szerzőnek nincsenek érdekltségei.

Irodalomjegyzék

- III Asamblea Nacional de la Salud. (1948). III Asamblea Nacional de la Salud, Madrid.
- Ávila, J. A., Martínez, J. R., Tirado, J. J., Pinedo Velázquez, M. T., Nogales, A., Real, A., & Yáñez, M. R. (eds.). (2022). *San Juan de Dios: Patrono de la Enfermería Española* (V. K. Hegyi, Trans.). Academia de Enfermería de la Comunitat Valenciana.
- Ávila Olivares, J. A. (2017). *San Juan de Dios, patrono de la Enfermería Española*. Colegio Oficial de Enfermería de Alicante.
- Ávila Olivares, J. A. (2022). El Hospital San Juan de Dios de Granada: La impronta Juandediana en la profesión Enfermera a través de las primeras Constituciones de su Orden Hospitalaria. In: J. A. Ávila, J. R. Martínez, J. J. Tirado, M. T. Pinedo Velázquez, A. Nogales, A. Real, & M. R. Yáñez (eds.), *San Juan de Dios: Patrono de la Enfermería Española* (pp. 11-20). Academia de Enfermería de la Comunitat Valenciana.
- Bueno y González, J. (1833). *Arte de enfermería para la asistencia teórico-práctica de los pobres enfermos que se acogen a la de los hospitales de la sagrada religión de N.P.S. Juan de Dios, y que constituye la segunda parte de la Instrucción de novicios*. Madrid: oficina de D. Juan Nepomuceno Ruiz. <http://hdl.handle.net/10481/32168>
- Constituciones para toda la orden: Aprobadas en el Primer Capítulo General, (1587).
- Hernández Torres, J. J. (2003). *Vida de San Juan de Dios*. Clave Granada Editorial.
- Juan de Dios, S. (1550). Carta Primera a la Duquesa de Sesa (V. K. Hegyi, Trans.). In: J. I. Fernández de Viana y Vicites, M. T. González Balasch, M. de Mina y Salvador, C. A. Plumed Moreno, & F. de la Torre Rodríguez (eds.). *Cartas de San Juan de Dios* (2006 ed., pp. 63-82). Fundación Juan Ciudad, Orden Hospitalaria de San Juan de Dios.
- Pinedo Velázquez, M. T. (2022). La Génesis. In J. A. Ávila, J. R. Martínez, J. J. Tirado, M. T. Pinedo, A. Nogales, A. Real, & M. R. Yáñez (eds.), *San Juan de Dios: Patrono de la Enfermería Española* (pp. 7-10). Academia de Enfermería de la Comunitat Valenciana.
- Pius XI, S. S. (1930). *Breve Expedit Plane*. Santa Sede.
- Real Romaguera, A. S. (2022). Ocho de marzo, San Juan de Dios y la enfermería actual. In: J. A. Ávila, J. R. Martínez, J. J. Tirado, M. T. Pinedo Velázquez, A. Nogales, A. Real, & M. R. Yáñez (eds.). *San Juan de Dios: Patrono de la Enfermería Española* (pp. 31-35). Academia de Enfermería de la Comunitat Valenciana
- Rodríguez Novo, N., Castro-Molina, F.-J., & Gomez, J. A. (2020). Enfermeras e historia: recuerdos del ayer (II). VII.
- Süle, T. (1996). Kétszáz éves az Irgalmas Rend pécsi kórháza. *Orvosi Hetilap*, 137(36), 1987-1990.
- Szikora, J. (2002). Az irgalmasrend. *Új Ember*, 58(6. (2793.)), 7.